

Magyar Irodalomtörténeti Intézet Archivuma
 Lett napló: 177. Lez.:
 VI.3 csoport: szám.

Juhász Gyula elfelejtett makói verseiből

Juhász Gyulát Makóhoz két évtizeden át, pontosabban 1913-tól 1929-ig, igen erős szálak kapcsolták. Szakolcai száműzetéséből — a fölvilágosult, művelt feudális nagyr, Eötvös József unokája, Návay Lajos ajánlására — 1913 májusában helyezték Makóra. Ez év őszétől az itteni főgimnáziumban tanít, s baráti körében — a polgári radikális, szabadkőműves és republikánus értelmiség legműveltebbjei közt — maga is tanul, vitázik, s a politika, művészet, irodalom kérdéseiről folytat éjtszakába nyúló beszélgetéseket.

Első nyilvános szereplése 1913 őszén volt, a gimnázium nyilvános Eötvös-émlékünnepélyén. A nagy író századik születésnapja alkalmából rendezett műsor előtt bevezetőt tartott, s elé verses prologust írt. Verse megjelent a helyi sajtóban, mint ahogy ettől kezdve rendszeresen jelennek meg versei a lapokban.

Makó a költő számára egy lépés volt hazafelé: a távoli országszélekről végre szülővárosa közelébe került. De késő volt már: a sok csalódás, mellőzés, a szakolcai szörnyű magány már felörölte idegeit. Öngyilkossági kísérleteinek sorozatában nem első már, amikor 1914. március 6-án váratlanul távolmarad az iskolából, vonatra ül, Pestre utazik, s egy szállodában mellbe lövi magát. Maga sem érti utána, mikor megmentik az életnek, miért tette. Betegszabadságot kap, pihen, s gyógyulásul olvasmányai s álmai földjére, Itáliába készül. A háború közbeszól, nem láthatja a napfényes Olaszhont, a csodás Velencét. Ősztől kezdve újra tanít, újból bekapcsolódik a helyi értelmiség kulturális mozgalmába, résztvesz verseivel, előadásaival a „háborús délutánok” műsorain. Császtvay István külön tanulmányban tette közzé a költőnek ezekben az években — 1915-ben és 1916-ban — az imperialista háború ellen tett megnyilatkozásait. A tanítás nem neki való, még békében sem, de különösen nem ezekben az időkben. „Itt rokkantam meg először — írja később, 1922-ben „Makói emlék” címmel egy kis visszaemlékezésében — a háborús tanárkodás vesződéseiben.” 1917. január 16-án hathavi betegszabadságot kap, majd április 9-én hivatalosan is „elmebeteggé” nyilvánítják, s nyugdíjazzák. Nem tanárként tér már ezután vissza Makóra, hanem barátai kedvéért. Valószínűleg már az Eötvös-émlékünnepélyen megismerkedett az ugyanakkor ott szavaló Espersit Jánossal, a helyi politikai és kulturális élet legjelentékenyebb, legkiválóbb egyéniségével, s a vele kötött bensőséges barátság mind költészetére, mind világnézetére, s e révén későbbi közéleti szereplésére is — eleddig ismeretlen, de — döntő hatással volt. Espersit János, ez a különös vidéki polihisztor és mecénás, akinek politikai szereplése, a legkiválóbb alföldi festőkkel, Rudnay Gyulával, Endre Bélával, Károlyi Lajossal való meleg barátsága, József Attila költői pályáján való elindulásában játszott különleges szerepe megérdemli, hogy külön tanulmányban foglalkozzunk vele, Juhász Gyulának két évtizeden át legmeghittebb, legbensőbb barátja lett. Amikor már Juhász Gyula nem lakott Makón, akkor is sok élmény forrása, sok írás szülőhelye volt a város, ahová Espersit vendégszerető meghívására egészen szanatóriumba vonulásáig, 1929-ig rendszeresen, évenként legalább kétszer néhány napra kilátogatott. Versei, ha ritkábban is, mint azelőtt, továbbra is meg-megjelennek a makói újságokban.

A makói lapokban megjelent sok Juhász Gyula-vers java természetesen már ismeretes; nem ugyan itteni közlésükből, hanem mivel szerzőjük föl-

vette egy-egy gyűjteményes kötetébe, vagy mivel másutt is közölte őket. Mégsem nélkülözheti a költő összes verseinek készülő kritikai kiadása mindazokat a tanulságokat, melyeket a makói megjelenésű versek adatai jelentenek: nemcsak a néhány sorszámi, esetleg csak szónyi változatok értékelése, de a versek datálása tekintetében sem. Sok olyan verse is van itt, amelyet már előbb másutt megjelentetett, s az eddigi kiadásokba előző változatával került be, noha itteni későbbi változata attól némileg — nyilván a költő akaratából — eltér. Az azonos című, de más szöveget tartalmazó, vagy fordítva: az eltérő című, de azonos szövegű versek egybevetése is nélkülözhetetlen a költő életművének végső összegezésékor.

A makói lapokban megjelent majdnem száz verséből azokat tesszük itt közzé, amelyek sem a költő életében megjelent kötetekben, sem a halála után kiadott különféle gyűjteményes munkákban, sem az azóta nyilvánosságra került folyóiratbeli közlésekben mindeddig nem kaptak helyet, így — bár ismeretleneknek a szó helyes értelmében nem tarthatók — teljesen elfeledettek. A most közlendő 24 vers csak kb. a fele az eddig felkutatott ilyen elfelejtett verseknek.

E versek nem egyenlő művészi értékűek: sok van köztük, melyet szerzője nyilván tudatosan, okkal mellőzött kötetek összeállításakor. Mégis, amikor a költő oeuvre egybeállításán fáradozunk, valamennyi fontossá, nélkülözhetlenné válik: a maga módján, mind hasznosan járul hozzá Juhász Gyula költői fejlődésének és eszmei-politikai útjának megrajzolásához, értelmezéséhez. A versek egy csoportja megmutatja például, hogy a költő háborúval kapcsolatos állásfoglalása eleinte — néhány hétig csak! — igenlő volt: a magából hiányzó heroizmust véli egy pillanatig az idők erényének, s tisztánlátását megzavarja a burzsoázia és a szociáldemokrácia álnok hírverése, amely a kitört háborút nemzeti ügynek, sőt a cári zsarnokság elleni társadalmi, demokratikus „szabadságharcnak” tüntette föl. Jellemző, hogy Juhász Gyula — aki nyilván őszintén hitt egy ideig abban, hogy az orosz hadjárat célja a 48-at leigázó cárizmus szétzúzása — már néhány hét után rádöbben a „katonai dicsőség” meddő, céltalan voltára, s meglátja a háború okozta emberi szenvedés ezer fájdalmát: az árván maradó gyermekek sorsát, a kultúra pusztulását, a menekültek világgá széledését, családok szétzúllását, a távol harcolók keserűségét, a sebesültek kínjait, a „hősi halottak” céltalan áldozatát. Ettől kezdve háborúellenes állásfoglalása töretlen, bár igaz, hogy ez a forradalmakig inkább polgári humanizmusából, pacifizmusából táplálkozott, mint a háború okozói elleni tudatos szembefordulásból. Ugyancsak a költő szemléletének korlátait mutatják a forradalom utáni versek egyes darabjai, amelyekben a búsmagyarodásnak, a trianoni igazságtalanság miatti elkeseredésnek is nyoma van. Ám nem szabad elfelednünk, hogy ezek az ellentmondások — melyek egyébként a költő egész életművében hasonlóan föllelhetők — nem teljesen negatívak, s születésük pillanatában történetileg — mind az események, mind a költő eszmei fejlődése szempontjából — megokoltak. A háborús nyomorúság, rokantság, szenvedés megrázó, s a dolgozó emberrel mélyen együttérző, vele azonosuló ábrázolása, s vele szemben a békés alkotás, a kultúra, az élet követelőző jogai, a szépség, vig jövő előrevetítése — mégiscsak a béke ügyét szolgálta, a békét áhító magyar nép vágyát fogalmazta meg, s állásfoglalás lett a háború ellen. S a háború utáni magyar élet szomorúságát rajzoló verse nemcsak a magyar kommunisták által is „papírcafatnak” bélyegzett trianoni imperialista diktátum miatti keserűség, de az ellenforradalom által megteremtett szenvedés, kilátástalanság hű tükré is.

Bár igyekeztünk teljes rendszerességgel föl kutatni a költő makói verseit, gyűjtésünk — az ilyesfajta munkák természeténél fogva — nem mondható

teljesnek, márcsak a hírlapanyag különféle könyvtárakban is hiányos voltánál fogva sem. A hiányok pótlása ezen a téren is a költő életművét egybefoglaló kritikai kiadás készítőinek lesz föladata.

Közlésünk betűhív, de a nyilvánvaló sajtóhibákat kijavítottuk, s a vidéki sajtóban annakidején rendszeresen mellőzött hosszú magánhangzók (í, ú) szokás szerinti hosszúságát visszaállítottuk. A központozás, a vidéki nyomdaviszonyok elmaradottsága miatt, sokszor következtelen a hírlapi közlésekben, ezért azokhoz sem mereven, hanem értelem szerint ragaszkodtunk.

Végül megjegyzem, hogy Juhász Gyula makói korszakára vonatkozóan Császtvay Istvánnak „Juhász Gyula makói évei (1913—1917)” című tanári szakvizsgálati dolgozata. — melyből egyes részletek a közeljövőben nyomtatásban is megjelennek — későbbi makói kapcsolataira pedig e sorok írójának „Espersit János (1879—1931)” címmel megjelenendő tanulmánya tartalmaz részletesebb adatokat.

PÉTER LÁSZLÓ

JUHÁSZ GYULA.

Prológus Eötvös József ünnepére

*Egy igaz, nagy ember ünnepére jöttünk,
Aki nem kevély érc, magosan fölöttünk
Nem a csaták hőse,
De szelíd, finom fej, komoly és nyílt homlok,
Kit a szenvedőkért felhőztek a gondok
S ki vigyázva nézett a magyar jövőbe.*

*Ki született báró, mert lelke nemesség,
Kinek az előjog dicső kötelesség
Áldozni a népért,
Aki a kastélyból a kunyhóba szállott,
Hozva a jobbagymak az örökváltságot
Ezeréres szörnyű szolgarobot bérét.*

*És megünnepeljük a költőt, ki ember,
Aki forró szívvel, ragyogó lélekkel
Harcol, mikor alkot
S költeménye tetté, álma lesz valóvá,
Fölsíró regénye új forradalomná,
Melyben a jog győz és nincsenek sírhantok!*

*Mint a hű tanítvány, úgy állunk előtte,
Hiszen ő e nemzet nagy, bölcs nevelője,
Szelíd és jó mester,
Élete tanulság, emléke örökség,
Úgy daloljuk őt, mint új idők új hőseit,
Ki új díszet adott e nagy, szent szónak: Ember!*

Makói Újság
1913. október 14.
X. évf. 245. sz.